

M. T. R. COLLEGE, SURAT

Manuscripts Library

No. ^{Rel.}
_{Ser.} 1209

Title: Vedanta

Lat

1209

C	Vedante	: Title
:	:	:
:	:	: Author
:	:	: Editor
:	:	: Year, Vois.
St	:	: Publisher
1209	:	: Remarks

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीसरस्वत्यैनमः॥ श्रीगुरुभ्योनमः॥ ॥अविघ्नमस्तु॥ ॥सुखंकर्यात्॥ ॥विद्यालुत्रः प्रियः पुत्रातिथिः पितातथेन्द्रियम्॥ इन्द्रियेभ्यः प्रियः प्राणाः प्राणादात्मापरः प्रियः
जगत्कारणं च प्रधानमचेतनमिति सांग्रह्याः॥ यशुपतिरेव जगत्कारणम्॥ सर्वचेतनोपि जीवा इन्द्रियस्तदुपास्य एवेति पाशुपताः॥ भगवान्वासुदेव इति वेराजगत्कारणम्॥ तस्मादुत्पद्यते
कर्षणोऽयं जीवः तस्यात्मनः प्रद्युम्नः ततो हं करणमिच्छेदः तेन कार्यत्वाज्जीवस्य तेन सह न ब्रह्मणो वासुदेवस्यात्यन्तमिदं इति परब्रह्मणः॥ परिणामी नित्यः सर्वज्ञोऽपि नो मिन्द
ति जेनास्त्रिदं दिनश्च॥ नास्ति स वेत्ता चोपेतम्॥ ब्रह्मात्मना यस्य क्रिया परत्वेन तं च तात्पर्योभावात्॥ किंतु वाग्धेन वादिवत्सर्वज्ञत्वादिदृष्ट्या जगत्कारणं परमाण्वादिर्जीवावा॥ उपास्य
तद्विमीमांसकाः अस्ति ज्ञानादिमांस्त्वन्तः इति व्यादिकार्यलिङ्गानुमितः सर्वजीवा इन्द्रियेव तित्तिकाः क्षणिकः सर्वज्ञ इति सांगताः क्लेशकमेविषाकाशयैरपरामृष्टानि स
ज्ञानरूपः प्रधानप्रायत्नगुणप्रतिकलिततया सर्वज्ञः संसारिषु रूपविलक्षण एवेति पानं जलाः॥ अद्वितीयपरमानंद एव ब्रह्म तच्च जीवस्य वास्तवं स्वरूपमायया सर्वज्ञत्वादि वि
शिष्टं जगदुपादाने निमित्तं चेत्योपनिषदाः॥ न निरोधान चोत्पत्तिर्न बोधान वसाधकः॥ न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता॥ तथा हि॥ अस्मिन्मते पदार्थाद्विविधः॥ दृग्दृश्यश्च
अन्यवादिपरिकल्पितानां पदार्थानामेव तन्तर्भावात्॥ तत्र दृक्पदार्थ आत्मा परमार्थैकः सर्वदेकरूपोपाधिकभेदेन त्रिविधः॥ ईश्वरो जीवः साक्षी चेति॥ तत्र कारणीभूतज्ञा
नोपाधि ईश्वरः अंतःकरणतत्संस्कारवच्छिन्नाज्ञानोपहितो जीवः अविद्याप्रतिबिंबेश्वरपक्षे विवेचनं विवेकेश्वरपक्षे च विवेकप्रतिबिंबमुखानुगतमुखस्वरूपमिव जीवश्च
गनुगतसर्वानुसंधानात् चेतन्यसाक्षी लुच्यत॥ वार्तिकोक्तं रमेतु ईश्वर एव साक्षीति द्वैविध्यमवदृशः तत्र ईश्वरोपि त्रिविधः स्वापाधिभूता विद्यागुणत्रयभेदेन ब्रह्मविभु रूढभेदा
त्॥ कारणीभूतसत्त्वगुणावच्छिन्नो विभुः पालयिता॥ रजोगुणोपहितो ब्रह्मासहिरण्यगर्भस्तु महाकारणत्वाभावान्न ब्रह्म स्वरूपं भूतस्वप्नत्वात्॥ तच्चिदुत्पत्त्युपचर्यते॥ कारणीभूत
तमागुणोपहितो रूढः संहती॥ एवं चैकस्यैव चतुर्भुजचतुर्मुखपंचमुखवाद्याः पुमाकाराः॥ श्रीसरस्वती भवान्याद्याश्च स्वाकाराः अन्यमत्स्यरूपमादयानं तावदालीलयः
नृपहार्थमित्यवधयम्॥ जीवोपि त्रिविधः स्वापाध्यवांतरभेदेन विश्वतजसप्राज्ञ भेदात्॥ तत्र विद्यांतः करणस्वरूपशरीरावच्छिन्नो जाग्रदवस्थाभिमानो
विश्वः स एव स्वरूपशरीराभिमानरहितोपाधिद्वयोपहितः स्वप्नाभिमानो तजसः शरीरांतः करणोपाधिद्वयगहितोऽंतःकरणसंस्कारवच्छिन्नो विद्यामात्रोपहितः सुषु
प्त्यवस्थाभिमानो प्राज्ञः एतेषां सर्वतंत्रोपाधिभेदाभावेन सर्वतंत्रभेदाभावव्यवांतरोपाधिभेदादिकल्प्यवांतरभेदो व्यक्तेयते॥ साक्षी तु सर्वानुसंधानात्सर्वानुगतस्तरी
यात्म्य एव विधेयवत्॥ तत्रोपाधिभेदेनापि न कश्चिद्भेदः॥ उपाधेरकत्वात्॥ अविद्यातद्व्याप्यतत्कायात्मकः प्रपंचोदृश्यपदार्थः पंचोक्तमहाभूतारव्यानिमीलित्वा

एककार्यमिन्द्रियाणामधिष्ठानं भोगाय तन्मुत्पादयति. तदेव शरीरमित्युच्यते. तत्र सत्त्व प्रधानं देवशरीरम् रजः प्रधानं मनुष्यशरीरम् तमः प्रधानं तिर्यगादि स्थावरांतम्.
 तस्य च शरीरस्य पांचभौतिकत्वे विविचरूपस्यैव क्वचिन्मूलाधिकभावाभितानां विरुध्यते. एवं विषया अपि पंचाक्षते कृतजन्माश्चतुर्दश भुवनारव्या उर्ध्वमध्यधो
 भागभेदेन सत्त्व रजस्तमोः श्रप्रधानाः एतच्च सर्वे ब्रह्मांडाख्यं विराडिति स्मृते मिति उच्यते. अयमपि निषेधः सृष्टिक्रमः एतद्विपर्ययोऽप्युच्यते. सत्त्वपंचाक्षतपंचमहा
 भूततत्त्वायां ख्यं विराडात्मकम्. अमूर्तपंचाक्षतमहाभूतात्मके हिरण्यगर्भाख्ये स्वकारणे लीयते. स एव देवनां दिनप्रलयः अमूर्तवाच्याक्षते परमेश्वरापाधो अवा
 क्षतस्यानादित्वा कारणभावात् न लयः स्वकारणे सृष्टमहपेणावस्थानं प्रलय इति न ह्यक्षणादयमेव प्राकृतः प्रलयः ब्रह्मज्ञानादुच्छेदस्त्वात्यंतिकः प्रलयः सच
 कारणक्रमेणैव कारणोच्छेददिवकार्योच्छेदात् सर्ववस्तुसृष्टिप्रलयादिकं स्वप्नप्रलयवत्. अपरमार्थिकमपि वासनादाक्षोत्पत्तयुक्तारक्षयमिति. मायिकत्वेपि न लुप्तवत् प्र
 संगः यथाचेतत्तथाव्यक्तमाकरे. एवं स्थिते जागरणादिव्यवस्थोच्यते. इन्द्रियवृत्तिकालीनार्थपिलभोजागरणम्. तत्र मूर्तं विराडाख्यं भोग्यम्. प्रत्यक्षादिप्रमाण
 यद्देनव्यवहितं यमाणात्. व्यावहारिकं सैविश्वारख्यं न जीवनेऽनुभूयते. सच देहद्रियादिषु प्रवेशात् व्यापनाद्वा विश्वं द्रुच्यते. विश्वप्रवेशने. विस्तृत्याप्ताविति कस्म
 रणात्. अत्र यद्यपि विश्वेनामूर्तमव्याकृतं बालुमानादिना नुभूयते तथापि व्यावहारिकं सर्वविश्वेनैव ज्ञायत इति नियमात् ब्रह्मशरीरापाध्यभिमानिवाच्च. न
 तत्र व्यापकत्वम्. शक्तिरजतज्ञानानामप्रामाणिकत्वात्. तद्विषयस्याव्यापकत्वेपीन्द्रियव्यापारकालीनत्वात् जागरणापपत्तिः ज्ञानात्यतिप्रक्रिया
 बाधस्ताडकैव. एवं जाग्रदौ गजनककर्मक्षयस्वप्नभोगजनककर्मक्षयश्च निद्राख्ययाताभस्याहृत्याख्यलुद्धाभिमानेऽपि कृतं सर्वविधिन्द्रियबुद्धवतानुग्रहाभा
 वात् निर्व्यापारतया लीनिषु विश्वोपिलीन इत्युच्यते. तदा स्वप्नावस्था. तत्रांतःकरणगतवासनानिमित्त इन्द्रियवृत्त्यभावकालीनार्थपिलभः स्वप्नः तमन एव
 गजतुरगाद्याकोरणपरिणमते. अविद्याहृत्यावृत्तायत इत्युच्यते. कः पक्षः श्रियानुत्तरः अविद्याया एव सर्वत्राध्यासज्ञानाध्यासापादानत्वन कल्पितत्वात्. श्रीसीताराम
 मनोगतवासनानिमित्तत्वेनैव क्वचिन्मनःपरिणामत्वव्यपदेशात्. ननु तदा मनसो हृदयाकारपरिणामान्शुपगमेद्रुत्वात् स भवनात्मनः स्वयं ज्ञातिष्ठा
 सिद्धिरिति चेत्. बहिरिन्द्रियवृत्त्यभावेन तदानीं मनसो ग्राहकत्वात्. तत्सहकारेणैव तस्य ग्राहकत्वं नियमात्. सृष्टिकांतः करणावच्छिन्नस्यैव चेतन्यस्य

प्रमात्तत्वनियमात्. तदांतःकरणसत्त्वैविप्रमाचभावः। किमधिष्ठानं स्वप्नाध्यासस्य. मनोवाच्छिन्नं जीवचेतन्यमित्येके. सत्त्वज्ञानावच्छिन्नं ब्रह्मचेतन्यमपरे. किंच येयुः मतेभ
 देनोभयमुपि. तथा हि जाग्रदौ धेनस्वप्नभूमनिवृत्त्युपगमात्. अधिष्ठानज्ञानोदिवत्तमनिवृत्तेः ब्रह्मचेतन्यस्याधिष्ठानत्वे संसारदशायांतज्ञानाभावात्. ज्ञानेवास
 र्वदेन निवृत्तः न जाग्रदौ धेननिवृत्तिः स्यात्. सहिकर्तृतिर्जीवकर्तृत्वश्रुतिः आकाशादिप्रपंचवत्सर्वसाधारण्यापत्तेश्च. न सत्त्वज्ञानावच्छिन्नं ब्रह्मचेतन्यमधिष्ठानम्. न
 नु जीवचेतन्यस्यानादित्वेन सर्वदा भासमानत्वात् कथमधिष्ठानत्वम्. तत्रापि स्वप्नाध्यासां लुक्कलव्यावहारिकसंघातभानविशेषवत्त्वात् ज्ञानाभ्युपगमात्. स्वप्नदशायां
 बाह्यमनुष्य इत्यादिप्रतीतिकसंघातांतरभानाभ्युपगमात्. शय्यायां स्वपामिशय्यात्तरभानवत् भानसोमय्यभावतुल्य एव. न ननु हं मनुष्य इत्यादिव्यावहारिकसंघातजी
 वज्ञानस्य प्रमाणाजन्यत्वात् कथमज्ञाननिवर्तकत्वम्. अवस्थांतरानुपपत्त्यात्कल्प्यते. सत्त्वज्ञानावच्छिन्नं ब्रह्मचेतन्यमधिष्ठानं यत्. तद्योगिनं जागरत्वापत्तिरिति चेत्.
 साध्वैवः स्वप्नावस्थाज्ञानस्यैव जागरणलयसंसाहितस्य सुषुप्तिरुपपत्त्यात्. न तत्र तद्वाधः जागेरनुमिथ्यैव स्वप्नाभादित्यनुभवादहमिति ज्ञानस्य प्रमाणाजन्य
 त्वेति यथार्थवाच्छरीरादिजन्यस्यैव प्रमाणजन्यत्वात्. अवस्थाज्ञानविशेषवत्त्वमनुभवसिद्धम्. विशेषाज्ञानं तु न प्रमाणस्त्वजन्यवृत्तिमंतरणनिवर्तते. साक्षिणः
 चाविद्यानिवर्तकत्वाभावादविद्यासाधकत्वेनैव धर्मिग्राहकसिद्धिरिति किंचिदनवद्यम्. यावेति च ज्ञानानि तावत् ज्ञानानीत्युपगमात्. शक्तिज्ञानेनैव व्याव
 हारिकसंघातज्ञानेन अवस्थाज्ञाननिवृत्तावपि पुनरपि कदाचिदजतभूमवत् तस्वप्नाध्यासां लुपपत्तिरिति. जीवचेतन्यमेवाधिष्ठानमिति पक्षेन कोपि दोषः य
 दौ पुन ब्रह्मज्ञानोदवाज्ञाननिवृत्त्युपगमः तदा रज्ज्वादभ्रमेण सपभ्रमतिरोधानवत्. अधिष्ठानज्ञानाभावेपि जाग्रदभ्रमतिरोधानोपपत्ते ब्रह्मचेतन्यमवस्व
 प्नाध्यासापादानमिति न कश्चिदोपपत्तिः. प्रतिजीवस्वप्नासाधारण्यं तु मनोगतवासनासाधारण्यादिव मनोवाच्छिन्नं ब्रह्मचेतन्यमेवाधिष्ठानम्. एतस्मिन् पक्षेऽ
 वस्थाज्ञानस्यैव प्रमाणिकाकारणकानुपपत्तिः अतएव शास्त्रेषु क्वचित् तथा व्यपदेशः ननु मनोवाच्छिन्नं चेतन्यस्याधिष्ठानत्वेन गज इत्याद्यहंकारसमानाधि
 करण्येनैव प्रतीतिः स्यात्. इदं रजनमिति शक्तिसाधारण्येन रजतप्रतीतिवत्. ननु यंगज इति. ब्रह्मचेतन्याधिष्ठानत्वेनैव पक्षेपि गज इत्याकोरेव प्रतीतिः
 स्यात्. ननु यंगज इति तत्रापीदं कारणस्य दर्शित्वात्वात् भावस्य समानत्वादिति चेन्न. आद्यपक्षे हंकारस्य श्रुतिवत्. अधिष्ठानावच्छेदकत्वात्. श्रु

शक्तिरजतमिति वत् अहं गज इति भ्रमाकारप्रसंगः अहमिति ज्ञानस्य यं शुक्तिरिति ज्ञानस्यैव भ्रमविरोधित्वात् इदं गजस्य भ्रमाविरोधिन एव तत्र भावाभ्युप-
गमात् स्वप्ने तु गज इत्याकारवदिदमित्याकारोपिकल्पित एव उभयाकारबाधेपि अधिष्ठानभूतत्वेन न्यस्याबाधान्न न्यबाधप्रसंगः जाग्रदृशायामपि शक्ति-
दंकारविलक्षणस्य प्रतीतिकस्यैव जनेदंकारस्य भानाभ्युपगमाच्च अध्यस्तमेव हि परिस्फुरति भ्रमे धितिन्यायात् शुक्तीदं गज भानपक्षेपि न दंकारस्यैव
अध्यासप्रयोजकः किंतु अधिष्ठानसत्यत्वम् अधिष्ठानं वा ज्ञानतत्र शक्तिस्वरूपमिव साक्षि चेतन्यविद्यत एव कपपादितम् तस्मान्न पक्षद्वयपिकाप्यनुप-
पत्तिः अत्र च स्वाप्निकपदार्थभोक्ता तेजस इत्युच्यते पितारव्यतेजः प्रधानत्वात् आदित्यादि ज्योतिरंतराणां पि भासकत्वादिति वा एवं जायत्वप्रभोगद्वयेन श्रौ-
तस्य जीवस्य तदुभयकारणकमेक्ष्य सति ज्ञानशक्त्यवच्छिन्नस्य सवासनोतः करणस्य कारणावस्थानिसति विश्रामं स्थानं सुषुप्त्यवस्था कारणमात्रोप-
लभः सुषुप्तिः तत्र जाग्रत्स्वप्नभोग्यपदार्थज्ञानाभावेपि साक्ष्याकारां सुखाकारां मिव स्थाप्राज्ञाकारं च विमृष्टात्रयमभ्युपपद्यते अहंकाराभावाच्चैनेकाविशि-
ष्टावृत्तिः सुषुप्त्यभावप्रसंगात् अत एव वृत्तिरूपस्योपलभस्याभावान्न प्रलयेति व्याप्तिः तत्र तत्कल्पना जीवाभावात् इह तत्र स्वप्नमहमस्वाप्सं न किंचिद-
वेदिष्यमिति सुप्तोक्तिस्तस्य परामर्शोत् अननुभवे च परामर्शोपपत्तेः अतः करणोपरागकालीना नुभवजन्यत्वाभावात् तत्र न ततो हेतुर्वाभावेपि स्मर-
णानुपपत्तिः स्मरणेव ततो हेतुर्वनियमाभावात् जाग्रदृशायामस्वाप्समित्यनुभवा नुपपत्तेश्च स्निगाद्यभावे आश्रयास्थित्या चानुमानस्यासंभवात्
अहंकारस्तथानसमय एवावुच्यते सुषुप्तौ लीनेन तस्यानुभूतत्वात् स्मरणानुपपत्तेः सुखप्रतिबिंबाश्रये दर्पणे जपादेरुमलौहित्याध्यासनरत्ने
सुखमिति प्रतीतिः न पुनरहं सुखं इति वदथा यतया स्मृति संशयविपर्ययाणां साक्षि चेतन्याश्रयत्वनियमात् अहंकारस्यैव प्रमाणजन्यज्ञानाश्रयत्वा-
त् प्रमात्वेनैव तत्कार्यतानावच्छेदात् अप्रमात्वावच्छेदेनाविद्याया एव कारणत्वात् अत एवा नात्मवाक्यजन्य पराक्ष भ्रमाप्यविद्यावृत्तिरेवैवभ्युपगमा-
वेदांतविदाम् तत्रातः करणवृत्तिजनकसामग्र्यसंभवेपि प्रमात्वाभावापराधेनोतः करणस्यासामर्थ्यात् नामादिषु बलाध्यासस्त्विच्छाधीनतया त्व-
मप्रमाविलक्षणमनोवृत्तिरेव कामादिवत् तदुक्तम् अ एव नोदनाजन्यत्वा न्मानसी कियेषान ज्ञानमिति एतेन तर्कस्यापि मनोवृत्तित्वं व्याख्यातम्

व्याप्यारोपेण व्यापकप्रसंजनात्मकस्य तर्कस्येच्छाधीनतया भ्रमप्रमाविलक्षणत्वादिति अत एव मनननिदध्यासनसाहितं श्रवणारव्यं वेदांतवाक्यविवारश्चो-
तव्यामृतव्यानिदध्यासितव्य इत्यादिविधिरुपपद्यते तस्यैव लुधन्वयव्यतिरेकादितर्क रूपत्वात् दृग्दृश्यान्वयव्यतिरेकः साक्षिसाक्ष्यान्वयव्यतिरेकः उ-
स्वपरमे प्रमास्यदान्वयव्यतिरेकः आगमापायितदवध्यन्वयव्यतिरेकश्च अनुवृत्तव्यावृत्तान्वयव्यतिरेकोपि पंचमः एतच्च सर्वेषां वेदांतानुसूतकर्तृणां चतु-
र्लक्षणमीमांसाप्रतिपादितानां उपलक्षणमित्युक्ताः विस्तरस्तु वेदांतकल्पलतिकायामनुसंधेयः तदेव सुषुप्त्यवस्थायामस्यानंदभोगः तद्भाक्ता-
च सुषुप्त्यभिमाना प्राज्ञ इत्युच्यते प्रकर्षणाज्ञत्वात् तदानीं विशेषावच्छेदाभावेन प्रकृष्टज्ञत्वाद् तदानीं मतः करणलेयपितत्संस्कारिणावच्छेदान्न जीवा-
भावप्रसंगेन वा सर्वतत्त्वापत्तिः इदं स्वरादभेदप्रतिपादनं च शरीरेन्द्रियाद्यभिमानरहितत्वेनापचारात् संस्कारस्य निमित्तत्वेन साक्ष्याश्रितकार्योपादानकोटावप्रवे-
शान्न तद्देन साक्षिभेदः जागृत्स्वतः करणस्य प्रमात्राश्रितकार्यकोटौ प्रवेशात्तद्देन प्रमात्भेदः एकस्यैवाधिकोपाधि विशिष्टस्य प्रमात्त्वान्नानुसंधानानुपप-
त्तिरिति भावमानप्रभेदेपि प्रतिदेहं न भिद्यते ॥ साक्षात्वाद्यार्थवद्यस्मात्स आत्मित्युच्यते ततः ॥ व्यभिचरामिथोयद्वत्प्रमात्रादिः स्वसाक्षिकः ॥ सर्वमात्राद्यभावा-
र्थसाक्षित्वान्न तथात्मन इति वार्तिककार्योद्वेगवहारदृशायमपि साक्षिभेदस्य निराकृतत्वात् सुप्तोसाक्षिभेदकल्पनं केषां विमहामोह इत्यनुसंधेयम् न
बुद्धः स्वमहमस्वाप्समिति कस्यचित्प्रमशक्त्युत्पादः स्वानुभवाप्यस्त न तदानीं बुद्धः स्वसामग्री विरहात् सुखस्य वात्मरूपत्वेन नित्यत्वात् शय्यादिरसं-
मीचीनत्वेन बुद्धः स्वमित्युपचारात् बुद्धः स्वमहमस्वाप्समिति प्रत्ययापपत्तिः अथवा वृत्तात्रयस्यापि त्रैविध्यांगीकारात् सुषुप्तावपि बुद्धः स्वमुपपद्यते तथा हि प्रमा-
ज्ञान जाग्रदृशाय त्रैविध्यमिति शक्तिरजतादिविभ्रमो जाग्रत्स्वप्नः शमादिनास्तन्धीभावो जाग्रत्स्वप्नः एवं स्वप्ने मेवादिप्राप्तिः स्वप्नजाग्रत्स्वप्नेपि स्वप्नो मया हेष्ट-
तिबुद्धिः जाग्रदृशाय कथयितुं न शक्यत स्वप्नावस्थायां किंचिदनुभूयत तत्र च सुषुप्तिः एवं सुषुप्त्यवस्थायामपि साक्षिकीयास्वकारावृत्तिः सा-
साधुस्तु बुद्धिजाग्रत् तदनुसंधेयमहमस्वाप्समिति परामर्शोपपत्तिः तत्र वेद्याराजसीवृत्तिः साधुस्तु बुद्धिः स्वप्नः तदनंतरं बुद्धः स्वमहमस्वाप्समिति पराम-
र्शोपपत्तिः सुषुप्तिमुषुप्तिः तदनंतरं गादं मृदेहमिति परामर्शः यथा च तत्तथा वासिधवातिका मृतादौ स्पष्टम् एवमध्यात्मविश्वः अधिभूतविराट्

वे०
अधिदैवतं विष्णुः अध्यात्मं जाग्रतः अधिदैवतं पालनम् अधिभूतं सत्त्वगुणः एवमध्यात्मं तैजसः अधिभूतं हिरण्यगर्भः अधिदैवतं ब्रह्मा अध्यात्मं स्वप्नः अधिदैवतं रुद्रः अधिभूतं तैजोगुणः अध्यात्मं प्राज्ञः अधिभूतं मय्याकृतम् अधिदैवतं रुद्रः अध्यात्मं सुषुप्तिः अधिदैवतं प्रलयः अधिभूतं तमोगुणः एवमध्यात्माधिदैवताधिभूतानां प्रवयवत्रयसहितानि मितेषामैक्योपासनया हिरण्यगर्भलोकप्राप्तिः अंतःकरणशुद्धिद्वारा कमनुक्तिश्च एतत्सर्वोपाधिनिराकरणेन साक्षिवैतन्यज्ञानमात्रित्वसाक्षादिवमोक्षइति तदेवं त्रयाणामप्यवस्थात्रयसहितानां विश्वतैजसप्राज्ञानां मविद्यात्मकत्वात् दृश्यत्वेन मिथ्यात्वादबुपाहतः केवलः साक्षी लुपि याय 'हमस्मात्पर्यः एवं व्यवहारतः सर्वव्यवस्थापपत्तिः परमार्थतः कस्या अप्यवस्थायाः अभावात् न काप्यनुपपत्तिः विस्तरैरेणैतत्प्रपंचितमस्माभिः वेदांतकल्पलतिकायामित्युपरम्यति ननु मोक्षसुखं संवेद्यते न वा तदानीं दिहं द्रियाभावेन तद्व्यंजकाभावात् व्यंजकाभाविपितत्संवेदनाभ्युपगमिसंसारदशायामपितत्प्रसंगात् यद्यपि संसारदशायामविद्या अयोनिहृतत्वात् परमानंदरूपतया न प्रथते तथापि तद्विद्यया अविद्याविनिहृतौ स्वयमेव परमानंदरूपेण प्रकाशकइति न व्यंजकापेक्षा ॥ ॥ श्रीसीतारामचंद्रभवानीशंकरार्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीः ॥